

BUCOVINENI ÎN VIAȚA CULTURAL-ȘTIINȚIFICĂ A ROMÂNIEI POSTBELICE (VI)¹

VASILE I. SCHIPOR

Bukowiner im kulturell-wissenschaftlichen Leben Rumäniens in der Nachkriegszeit (VI)

(Zusammenfassung)*

Die Flucht und das Schicksal der Bukowiner Flüchtlinge in Juni 1940, bzw. März-April 1944 waren sogenannte „Tabu-Themen“ in Rumänien vor den 1989er Ereignissen. Indem es die Forschungen in dieser Hinsicht weiterführt, gehört das dokumentarische Material *Bukowiner im kulturell-wissenschaftlichen Leben Rumäniens in der Nachkriegszeit (VI)* zu den wenigen alleinstehenden Werken, die diesen ergebnisreichen Forschungszeit gewährt haben.

Innerhalb der Beschäftigungen mit der Kulturgeschichte im allgemeinen, aber auch mit der Literatur- und Sozialgeschichte insbesondere, ergänzt die unterliegende Studie die bisherigen Kenntnisse durch die Forschung eines Bereiches der gegenwärtigen Geschichte, den die Forscher langer Zeit vermieden haben und der als Bestandteil des nationalen und europäischen kulturellen Patrimoniums verstanden wird.

In diesem Sinne und trotz vieler Schwierigkeiten (Zerstreuung der Bukowiner im ganzen Gebiet Rumäniens, die Auswanderung mancher von ihnen in den Okzident, die Unzuverlässigkeit einiger Quellen und der Mangel an Mitteln für Feld-, Archiv- und Bibliothekforschung, die Ablehnung oder sogar die Angst vieler Überlebenden, ihre Memoiren zu schreiben, das schwache Interesse der Nachfolger an der Familienforschung usw.) haben wir diese Studie verfasst, um sie zukünftig in einem biobibliographischen Nachschlagewerk mit alphabetisch geordneten, einer breiten Kategorie von aus der Bukowina geflüchteten Bukowinern verschiedener Nationalitäten und Konfessionen zugänglichen Daten einzubeziehen. All das ist ein Beweis für die deutliche Präsenz der Bukowina in der kulturell-wissenschaftlichen Entwicklung des Landes durch eine hervorragende schöpferische, heute wenig bekannte und bewertete Tätigkeit.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Flucht, Vertreibung, Deportation, Ribbentrop-Molotov Pakt, europäisches Drama für mehrere Generationen, Kriegsoffer, politischer Schuld, ethnische

¹ Pentru întreaga problematică a temei, vezi un tablou mai amplu în *Bucovineni în viața cultural-științifică a României postbelice* (I), în „Analele Bucovinei”, Rădăuți–București, anul XVII, nr. 2 (35), iulie–decembrie 2010, p. 367–374.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Analele Bucovinei, XXII, 1 (44), p. 105–128, București, 2015

Diskriminierung und Hass, tragische Lebenserfahrungen, extreme Situationen, Authentizität und Ausdruckskraft, Trauma und soziale Marginalisierung, Erinnerungen an die Flucht, Bewusstseinsstrom, Humanisierung einer tragischen Welt, Bedauern und Nostalgie der Vergangenheit, Bewahrung des tragischen Gedächtnisses der Bukowiner, Genesung der moralischen Reflektion in der Öffentlichkeit, wenig bekannte und bewertete schöpferische Tätigkeit.

Refugiul și destinul refugiaților bucovineni din iunie 1940 și, respectiv, martie–aprilie 1944, au reprezentat un teritoriu tabu în România înainte de evenimentele din 1989. După evenimentele din 1989 aceste teme încep să fie frecventate de către istorici în cadrul unor proiecte de sine stătătoare.

Pentru bucovineni – ca și pentru basarabeni – înțelegerile secrete dintre Hitler și Stalin, parafate în 1939, au avut urmări catastrofale, producând o tragedie europeană pentru mai multe generații.

La fel ca toți refugiații din toate locurile și din toate timpurile, refugiații din Bucovina sunt victime ale războiului. Evenimentele din 1940 și 1944 au produs o schimbare brutală a destinului lor. Ei își părăsesc casa și locurile natale, fugind din calea sovieticilor și devenind „vinovați politic” pentru că au fugit de pe teritoriul U.R.S.S. Statutul lor de refugiați este o vreme incert. Vina lor politică este deseori mascată prin indicarea locului de origine: „originari din Bucovina, stabiliți pe teritoriul R.P.R. după 1 iunie 1940”; „transfugi sau fugiți de pe teritoriul Uniunii Sovietice”². Locurile lor de rezidență sunt Banatul, Vâlcea, Câmpulung Muscel, Pitești, Brașov, București, Deva, Sibiu, Cluj, Oradea, Iași, Piatra Neamț, Gura Humorului, Rădăuți, Suceava, precum și unele localități rurale din preajma acestora (Cața, județul Brașov; Ițcani, Costâna – Suceava; Dornești, Țibeni – Rădăuți, Vama. Aici ei își reorganizează întreaga lor viață, depășind nu de puține ori trauma anilor '40 și marginalizarea socială prin calitățile lor recunoscute: „hărnicie, obișnuință de a face față greului, simț al echilibrului, putere de adaptare, bună organizare a gospodăriei după modelul «neamțului», solidaritate familială și de grup”³.

Ca și în cazul Aniței Nandriș⁴, credința în Dumnezeu, cultul familiei, grija aparte pentru copii, mergând adeseori până la sacrificiul de sine și dragostea de țară îi

² Conf. Ruxandra Cesereanu, *Comunism și represiune în România. Istoria tematică a unui fratricid național*, Iași, Editura Polirom, Colecția „Plural M”, Seria „Idei contemporane”, 2006, p. 142–146.

³ *Ibidem*, p. 150.

⁴ Vezi Anița Nandriș-Cudla, *20 de ani în Siberia. Destin bucovinean*, București, Editura Humanitas, 1991, 184 p. Cartea, „o capodoperă spontană și naivă a deportării”, este premiată de Academia Română în 1992 și tradusă în mai multe limbi de circulație europeană.

caracterizează pe refugiații bucovineni, ajutându-i să supraviețuiască în deceniile de după război și să se afirme chiar în viața socială, economică, științifică, literară și culturală din România.

Pentru convingerile lor politice, unii dintre refugiații bucovineni sunt arestați, condamnați și închiși. Puțini reușesc să plece în Occident, urmându-și destinul pe drumurile anevoioase ale exilului.

Continuând preocupările menționate mai sus (dar și altele din literatura istoriografică a problemei), lucrarea noastră aspiră să aducă un spor de cunoaștere în istoria temei, prin explorarea unui teritoriu al istoriei contemporane ocolit vreme îndelungată de către cercetători și înțeles de noi ca parte integrantă a patrimoniului cultural național și european. Totodată, facem precizarea că lucrarea noastră se află în intimitatea unor obiective cu semnificație aparte în Bucovina de astăzi: – stimularea, formarea și consolidarea unei conștiințe noi, moderne privitoare la valoarea patrimoniului propriu, ca parte integrantă a patrimoniului european; – apropierea de orizonturi noi de înțelegere și interpretare a faptelor ce aparțin acestui teritoriu al istoriei noastre postbelice; – stimularea interesului pentru cunoașterea despovărată de clișee și stereotipuri a istoriei noastre recente; – menținerea vie a memoriei tragediei bucovinenilor din veacul trecut și „însănătoșirea reflecției morale” în spațiul public din România de astăzi și din vecinătățile sale.

Gândită astfel, în pofida multor dificultăți (risipirea bucovinenilor pe întregul teritoriu al României, migrarea unora dintre ei în Occident, precaritatea surselor și a resurselor destinate cercetării sistematice de teren, arhivă și bibliotecă, refuzul și uneori chiar teama multor supraviețuitori de a-și scrie amintirile, inapetența urmașilor pentru recuperarea memoriei familiei etc.), lucrarea noastră aspiră să devină un dicționar biobibliografic de interes, cuprinzând fișiere deschise pentru o largă categorie de bucovineni, de diverse naționalități și religii, refugiați din Bucovina și ordonate alfabetic. Toate acestea ilustrează, în primul rând, „prezența Bucovinei în evoluția cultural-științifică a țării”, despre care scria Traian Cantemir la începutul anilor '80 din veacul trecut, printr-o remarcabilă „activitate creatoare”, astăzi insuficient cunoscută și valorizată⁵.

*

Bucevschi, Ștefan-Gheorghe. Născut în Sadagura-Cernăuți la 17 aprilie 1920. Studii primare și gimnaziale la Vijnița. Absolvent al Liceului „Aron Pumnul” din

⁵ Traian Cantemir, *Dimensiuni cultural-științifice bucovinene*, Cuvânt-înainte la volumul [I. Pinzaru, Petru Froicu], *Știința în Bucovina. Ghid biobibliografic*, vol. I. Suceava, Biblioteca Județeană, 1982, p. 3–7.

Cernăuți și al Facultății de Medicină Cluj, promoția 1944. După absolvirea facultății este încorporat și participă la operațiunile militare de pe Frontul de Vest, apoi funcționează ca medic la Sibiu (1945–1950), medic primar în specialitatea obstetrică-ginecologie la Bârlad, până la pensionare (1992).

Medicul Ștefan-Gheorghe Bucevschi se afirmă în viața medicală printr-o bogată activitate științifică: peste 320 de lucrări publicate în periodice de specialitate din România și de peste hotare, participări la reuniuni științifice. În viața culturală și publicistică locală se afirmă ca redactor la periodicul „Coordonate bărlădene”, îndrumător al Cenaclului literar „Ferestre spre lumină”, autor al unor piese de teatru interpretate de diferite trupe de artiști și colecționar pasionat de icoane și documente bucovinene. În 1988 publică volumul de versuri *Și despre dragoste*. Mai interesante sunt, însă, lucrările rămase în manuscris: *Bârladul odinioară și astăzi* (monografie), *Istoria romanțată a Bucovinei*, o tetralogie: vol. I, *Cuțitul de aur*; vol. II, *Minciuna*; vol. III, *Ce vină a avut săracul Stalin*; vol. IV, *Un târg la graniță*.

Mai puțin cunoscute sunt colaborările sale din anii de liceu la revistele „Freamătul literar” (Siret), „Iconar” (Cernăuți), „Poetul” (Chișinău), unde publică versuri, „promițând o poezie de largi concepții”⁶. Reproducem un text, *Țara Fagilor*, datând din această perioadă: „Învolburate-amurguri curg / în cântec verde din tulnice / prin timp doar fagii urcă lin / domoale creste de colnice. // Împovărate holde strâng / porfir și aur peste valuri. / Oglinzi șerpuitoare duc / comori de liniști lângă maluri // și-n curcube[i]e arcuite / din coastă-n coastă peste soare, / cro[i]esc grăbit cerc de lumini / săgeți din zări spre zare”⁷.

Cunoscute într-un cerc restrâns, dar nemenționate în dicționarele biografice din Bucovina sunt și colaborările la „Septentrion”, periodicul Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, fondat, la Rădăuți, în 1990: *Câteva cuvinte despre hotarele Bucovinei*, anul II, nr. 4–5, 1991, p. 5; *Un remember necesar* (pledoarie pentru reluarea cercetărilor istoricilor bucovineni, români și austrieci, de la sfârșitul secolului al XIX-lea, pledoarie animată de convingerea că „Bucovina nu a fost o țară pustie și că băștinașii ei, românii, erau de rang și cu drepturi asemănătoare sau chiar egale cu toți nobilii din Imperiul Habsburgic și de aiurea”), anul III–IV, nr. 6–7,

⁶ Mircea Streinul, *Câteva cuvinte lămuritoare*, în *Poezii tineri bucovineni*. Antologie publicată cu un cuvânt introductiv de Mircea Streinul și cu un portret în peniță de Rudolf Rybiczka, București, Fundațiile pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1938, p. 12.

⁷ Ștefan Bucevschi, *Țara Fagilor*, în „Freamătul literar”, revistă de literatură, știință și artă, Siret, anul V, nr. 1–6, 1937, p. 42.

1992–1993, p. 12–13; *Onomastica feminină în Bucovina*, anul VI, nr. 10–11, 1995, p. 1, 3–4.

Nemenționată nicăieri rămâne și lucrarea sa *Răzeși, răzeșie în nordul Bucovinei*, Rădăuți, Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, 1993, 11 pagini, cu bibliografie și o planșă cu moșiile răzeșești, realizată după Erich Beck, *Bukowina Land zwischen Orient und Okzident*.

Medicul bucovinean Ștefan-Gheorghe Bucevschi se stinge din viață în Bârlad, la 26 aprilie 1999⁸.

Guga-Vlad, Tațiana. Născută la 13 noiembrie 1924, în localitatea Bălăceana, județul Suceava, în familia preotului Constantin Vlad și a Elenei, născută Voronca. În iarna anului 1927, rămâne orfană de mamă. Își petrece copilăria la Iordănești, județul Storojineț, împreună cu fratele ei, Vlad, într-o „casă cu multă lumină și odihnitoare pace”, fascinată de „farmecătoarea luncă a Siretului” din apropiere. Face școala primară la Iordănești (din 1930) și Cernăuți, unde studiază la Liceul Ortodox de Fete „Elena Doamna”. Își petrece vacanțele de vară la Suceava. De la bunica sa dinspre mamă, Amalia-Matilda, șvăboaică, învață limbile germană și franceză, bucurându-se de libertate în universul „grădinii fermecate” de lângă casa bunicilor, al periferiei multietnice a orașului patriarhal de altădată, dar și al poveștilor și basmelor lui Ion Creangă și ale fraților Grimm.

Pe 28 iunie 1940, pleacă în refugiu.

Locuiește o vreme, împreună cu familia sa, la Suceava, apoi la Pitești.

Revenind la Suceava în toamna anului 1940, își continuă studiile la Liceul de Fete „Doamna Maria” de aici.

După revenirea autorităților românești în Bucovina septentrională, în august 1941, preotul Constantin Vlad revine la Iordănești, iar în octombrie și amândoi copiii rămași la Suceava, aflând cu toții „cât de hain a fost cnutul bolșevic” aici. Tațiana Guga își continuă studiile la Liceul Ortodox de Fete „Elena Doamna”. În iunie 1943 își trece bacalaureatul la Cernăuți. Din toamna anului 1943 este învățătoare suplinitoare la Carapciu pe Siret, apoi la Iordănești.

În martie 1944, la revenirea „fioroasei urgii bolșevice”, primește ordin de evacuare la Școala primară din satul Hezeriș, plasa Lugoj, județul Severin. Pe

⁸ Vezi Emil Satco, *Bucovina. Contribuții cultural-științifice. Dicționar*, vol. IX, Suceava, Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, 2000, p. 55–56; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, Iași–Suceava, Editura Princeps–Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, 2004, p. 160; Vasile I. Schipor, *Periodicul „Iconar”, Cernăuți, anul I, nr. 1, 2 și 3 din 1935 se află în Bucovina*, în volumul *Bucovina istorică. Studii și documente*, Cuvânt-înainte de D. Vatamaniuc, m. o. al Academiei Române, București, Editura Academiei Române, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (23), 2007, p. 515–516; Mircea Irimescu, *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1862–2012). La 150 de ani*, Volumul II, *Voluntariat bucovinean*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2013, p. 96.

„drumurile de bejenie” ale noului refugiu, cunoaște „gustul tare amar” al înstrăinării, ajungând la locul de evacuare, în Banat, la 6 mai 1944, „după șase săptămâni de pribegie”. Aici rămâne până la 24 august 1944, când pleacă la Crivina de Jos-Nădrag, unde stă până la începutul lunii septembrie 1945.

Revenită în Bucovina, se stabilește la Suceava. Din octombrie 1945 este pedagogă la Liceul de Fete „Doamna Maria”. Concomitent, se înscrie la Facultatea de Teologie, aflată în refugiu la Suceava, beneficiind și de o bursă de studii, apoi la Facultatea de Filologie-Istorie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași. Este absolventă a Seminarului Pedagogic Universitar condus de prof. univ. dr. Ilie Grămadă (1948). În primăvara anului 1948 obține licența în Teologie. În acest an este numită profesoară în Vatra Dornei și, potrivit unei mărturisiri târzii, tot acum ia sfârșit, oarecum, „viața [sa] de refugiat”.

La Vatra Dornei, funcționează în învățământ până în 1980. Alături de soțul său, Veniamin Guga, predă de toate: română, istorie, franceză, latină, educație fizică, desen, lucru manual, muzică.

După evenimentele din 1989, împreună cu soțul său, înființează Filiala Vatra Dornei a Asociației „Pro Basarabia și Bucovina”, precum și o filială locală a Societății Culturale „Arboroasa” de la Cernăuți, „militând ardent pentru relația cu frații români din nordul Bucovinei și din Basarabia, organizând vizite reciproce, donații de cărți și reviste”⁹. Activă în viața culturală locală, Tațiana Guga-Vlad participă aproape în fiecare an la sărbătoarea „Limba noastră cea română”, organizată la Cernăuți în cea de a doua duminică a lunii septembrie, „ trăind mereu cu dorul de acasă” și fiind însuflețită de un adevărat crez identitar: „Păstrăm și vom păstra legături strânse cu cei rămași în nordul Bucovinei și Basarabia, transmițând urmașilor noștri și ai lor dragostea de limbă, pe care n-avem voie s-o degradăm, respectul față de tradițiile și credința strămoșească, precum și dorința de unire”¹⁰.

La Vatra Dornei este activă, totodată, și în cadrul Forumului German. În perioada 1996–2002 predă limba germană în grădinițele dornene.

Tațiana Guga-Vlad publică versuri în revista Liceului Ortodox de Fete „Elena Doamna” din Cernăuți (1942–1943), dar și articole diverse în periodice contemporane: „«Țara Fagilor»». Almanahul cultural-literar al românilor

⁹ Aspazia Oțel-Petrescu, *Să o cunoaștem pe Tați*, în volumul *A fost odată*, București, f. ed., 2011, p. 375. Pentru evocarea caldă a colegei și prietenei sale de la Cernăuți, înzestrată cu „har scriitoricesc”, precum și pentru bogăția de informații diverse, vezi tot aici p. 369–376, 376–436.

¹⁰ Tațiana Vlad-Guga, *Fugiți de urgia bolșevică*. Mărturiile autoarei și ale altor refugiați din vechea Bucovină, București, Editura Christiana, 2013, p. 201.

nord-bucovineni” (Cernăuți), „Crai nou”, „Monitorul de Suceava” (Suceava), „Dor de Basarabia” (Iași”).

Începând din 1997, își publică versurile și în volum: *Ibi domo sum*, 1997, Hliboca-Cernăuți, Biblioteca „Arboroasa”, 1997 (cu o versiune bilingvă germană-română, Suceava, Forumul German, 2003); *Rană deschisă*, București, Editura Christiana, 1999 (ediția nouă, Timișoara, Editura Mirton, 2001); *Dor de Cernăuți. Czernowitzer Sehnsucht*, Ediție bilingvă română-germană, Botoșani, Editura Axa, 2003; *Eterne vise*, Botoșani, Editura Axa, 2006; *Dor de acasă. Heimweh*, Ediție bilingvă română-germană și germană-română, Botoșani, Editura Axa, 2008; *Frământări*, București, Editura Christiana, 2010; *Casa inimii*, versuri și proză, București, Editura Gutenberg, 2012.

Două din cărțile publicate de Tatiana Guga-Vlad prezintă interes pentru cercetarea noastră. Cea dintâi este *Fugiți de urgia bolșevică*. Mărturiile autoarei și ale altor refugiați din vechea Bucovină, București, Editura Christiana, 2013, 270 p. Cartea este precedată de două cuvinte introductive. În cel dintâi, *Pildă de slujire a românismului*, p. I-III, Dumitru Covalciuc, președintele Societății Culturale „Arboroasa” din Cernăuți, afirmă, între altele: „Scrierile doamnei Vlad-Guga sunt veritabile cărți ale memoriei unui neam răstignit pe steaua cu cinci colțuri a hidrei comuniste. Energică, răzbătătoare, dotată cu un dezvoltat spirit de observație, adevărate și prin scris a ceea ce într-o orânduire a depersonalizării umane și a denigrării valorilor morale creștine a fost crimă, oroare, suferință, nonagenera Tațiana Vlad-Guga ne dă încă o relevantă lecție de slujire a românismului” (p. III). Cel de al doilea, *Cuvânt despre autoare. O viață în refugiu*, p. III-V, este semnat de Nicolae Șapcă, vicepreședinte al Societății pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți, originar din Iodănești, satul în care a copilărit autoarea. Cartea, potrivit aprecierii sale, reprezintă „un bocet al inimii autoarei, în care [aceasta] își împărtășește amintirile trăite din copilărie și până acum, la aproape nouă decenii”, fiind, totodată, și „o pagină din istoria neamului nostru pe care au trăit-o sute de mii de români” (p. V).

Cea mai mare parte a cărții, acoperind trei capitole, cuprinde mărturiile autoarei referitoare la refugiu, p. 1-203.

Fosta elevă a Liceului Ortodox de Fete „Elena Doamna” din Cernăuți își amintește și după șapte decenii de clipele de haos din ziua de 28 iunie 1940, „zi blestemată”, ce pune stăpânire, despotice, pe Cernăuți. Pentru unchiul său, care intră în casă „ca o furtună” și aduce vestea năprasnică, dar și pentru mulți alți bucovineni, abandonarea părții de nord a Bucovinei de către autoritățile române este percepută ca o faptă de „lașitate” și „trădare” uluitoare: „– Fugim, fugim! Aglaia, ia repede actele, banii, bijuteriile și niște haine, pune-le într-un cuțar, că fugim, fugim..., striga el ca

scos din minți, alergând încolo și încoace prin camere. Era roșu la față și-i curgeau broboane de sudoare pe frunte. [...] Vin rușii, vin comuniștii [!] Porțile închisorii s-au deschis, orașul e plin de derbedei, hoți, criminali și comuniști. Fugim, fugim! În oraș nu mai e nicio autoritate. Toți conducătorii au părăsit Cernăuții, ne-au trădat. [...] Unii, care aveau radio, au aflat povestea trădării: regele renunță la Bucovina și Basarabia fără a trage un glonț, iar armata a primit ordin să se retragă fără luptă, lăsându-i pe invadatori să intre după bunul lor plac pe pământurile noastre. Câtă lașitate, ce trădare! Nemaipomenit! Și nici măcar acești măgari de sovietici n-au ținut cont de ultimatumul pe care l-au dat. Ne-au invadat imediat, fără să aștepte cele trei zile în care populația s-ar fi refugiat, că doar mult mai mulți ar fi vrut să plece. Cine știe câți vor fi deportați și uciși dintre bunii români rămași acolo fără voia lor!”¹¹

Imaginea fostului oraș cosmopolit și fermecător din vremurile de pace, convivialitate și belșug, pe care o creionează acum, în fugă, Tațiana Guga-Vlad, este cutremurătoare: „Abia am reușit să ne urcăm în tramvaiul care era arhiplin. N-am putut pricepe de ce era tramvaiul ticsit de lume. Toți călătorii aveau priviri speriate și erau muți, parcă. Pe Strada Ștefan cel Mare nu era picior de om. De ce oare? Dar, când am ajuns în Strada Regina Maria, stradă cu foarte multe magazine mari, ce să văd și totodată să mă cutremur? Pe ambele părți ale străzii, vitrinele erau sparte. Prin ele și prin ușile larg deschise, ieșea golănimea orașului încărcată cu de toate: blănuri, haine, saci cu ghete, saci cu zahăr, cafea, sticle cu băuturi, stoffe de tot felul, coșuri cu vase, o imagine tulburătoare, nu alta. [...] Oamenii țipau, se încăierau pe străzi, unii fugind, alții vociferând și dând din mâini. Un întreg vacarm, un oraș în plină debandadă și dezordine, oraș părăsit de toate autoritățile”¹².

Refugiindu-se în grabă, bucovinenii care au apucat drumul pribegiei se simt „copii orfani și de izbeliște”, „lepădați ca niște câini”, „pradă bolșevicilor”. Panica și o „spaimă cumplită” pun stăpânire pe această lume abandonată și risipită, rămasă „fără nicio apărare în fața hoardelor invadatoare”, fugind înspăimântată cât mai departe de hotarele cotropite. Mărturisirea trăirii dramatice a tinerei căutând, în Pitești, un adăpost împreună cu familia sa, este memorabilă: „În sinea mea clocoteam de revoltă, dar tăceam ca o lașă. Mă durea durerea țării atât de sfâșiate. O țară plină de refugiați. Unde o să încăpem atâția?”¹³

Țara pe care o străbate adolescența din Bucovina în cel de al doilea refugiu, cel din primăvara anului 1944, este o lume în derută, trăind sub „teroarea istoriei”

¹¹ *Ibidem*, p. 2, 3, 13–14.

¹² *Ibidem*, p. 6–7.

¹³ *Ibidem*, p. 30.

experiențe dramatice de viață: „Tare ne mai temeam pentru viitorul țării, fără să știm ce urgie ne mai așteaptă”¹⁴: „Au început să apară peste tot, în sate și orașe, soldați sovietici care se îmbătau și făceau adevărate urgii: luau porci, viței, găini, rațe, găște, le tăiau, ca și cum ei ar fi fost stăpâni în casele oamenilor. Lumea începuse să se teamă de a mai ieși seara din casă. Acești soldați, în stare de ebrietate, erau violenți și deci foarte periculoși. Dacă îndrăzneai să te opui unei dorințe de-a lor, puteai fi imediat împușcat. Fetele sau femeile mai în vârstă, găsite pe câmp, sau chiar pe uliță sau singure în casă, erau violate. [...] Sovieticii, care veniseră ca «eliberatori», se purtau ca niște dușmani feroce, ca stăpâni, deși la finele războiului fuseserăm tovarăși de arme. Prădau pe unde umblau ca bezmeticii, distrugând totul în calea lor, ca niște sălbatici. Asta a fost marea binefacere și bucurie că trupele sovietice ne-au «eliberat»”¹⁵.

Memoria prodigioasă a autoarei ne oferă o bogăție de informații referitoare la oameni și locuri, mentalități, obiceiuri, viața de zi cu zi, petrecută pe drum și în refugiul din Banat, grai/graiuri, regimul alimentar și organizarea gospodăriei, grădinărit, igienă, boli (urticaria, scabia/râia, epidemia de tifos exantematic), secetă, foamete, deportarea germanilor în U.R.S.S., reîntoarcerea din evacuare. Iată un fragment ce descrie masa din Ajunul Crăciunului, petrecut în Banat, la Crivina de Jos, „conform tradiției bucovinene”: „Astfel, în seara de Ajun, după o zi de post, ne-am delectat, ca și la Iordănești, cu nouă sau douăsprezece feluri de bucate și anume: borș de sfeclă cu urechiușe umplute cu piure de bob cu ceapă prăjită, plăcinte cu varză și altele cu ceapă, mâncare de bob, mâncare de ciuperci, sarmale de post, pelincile Domnului, grâu fiert îndulcit cu miere, cu nucă și mac, compot de prune, cornulețe de vanilie de post”¹⁶.

Observațiile autoarei pun în evidență uneori, prin contrast, obiceiuri ale bucovinenilor, oameni harnici și inventivi, practici, cu dragoste de viață: „Pădurile erau pline de hribi, pe care bănățenii nu îi cunoșteau și deci nu-i culegeau. Livicuța, avându-i din belșug, gătea adevărate delicatessuri: hribi cu smântână, pané, murați, prăjiți, copti, umpluți, tocăniță și altele. După un asemenea ospăț, stropit și cu nițel vin sau câțiva stropi de țuică de dude, uitam de necazul nostru de refugiați”¹⁷.

Rememorând perioada refugiului din 1944–1945, Tațiana Guga-Vlad consemnează cu amărăciune: „Eram refugiați veritabili, nu numai evacuați [...] Noi am

¹⁴ *Ibidem*, p. 153.

¹⁵ *Ibidem*, p. 153–154. Pentru meditația pe această temă, vezi și un text în versuri, *In memoriam Gheorghe Pivin-Leandru*, publicat în volumul *Frământări*, București, Editura Christiana, 2010: „Când veniră bolșevicii / și prădatu-ne-au tot natul, / frunte-au fost numai calicii, / în Siberia ni-i satul... / Prăpădită-i Bucovina / și pârlăoagă ni-i grădina” (p. 18).

¹⁶ Tațiana Vlad-Guga, *Fugiți de urgia bolșevică...*, p. 152.

¹⁷ *Ibidem*, p. 137.

rămas pentru totdeauna niște amărăți de refugiați, niște nimenea fără țară, căroră oricine le putea reproșa: – De ce v-ați părăsit casa și averea?”¹⁸ Peste tot, refugiații din Bucovina care fug din fața „puhoiului bolșevic” sunt priviți cu neîncredere și suspiciune, uneori cu dispreț (precum hangița din Orăștie, care „vorbea foarte stricat românește, avea stimă față de ruși și de comuniști și un dispreț notoriu față de refugiați” și se simt uneori străini în propria lor țară („frații români de aici [Lunca Călnicului] nu ni-s frați”¹⁹), „pribegi pe drumuri”. Ei trăiesc cu frică („frica domnea însă în mine nu numai noaptea, ci și ziua”, „spaima deportării mă copleșea mereu”), sunt prudenți, trec prin stări încărcate de tensiune (de la neliniște și teamă până la coșmar și disperare).

În subcapitolul *Comisia de repatriere*, p. 163–167, dar și în *Vânătoare de refugiați*, p. 208–212, autoarea face referire la destinul dramatic al refugiaților bucovineni, marcat în unele cazuri de aplicarea fără discernământ a prevederilor punctului 5 din Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944, publicată în „Monitorul oficial”, nr. 219, din 22 septembrie 1944. Mărturisirile autoarei de aici impresionează și astăzi: „Tata era chemat aproape zilnic la primăria din sat și îndemnat să se repatrieze, să plece de bunăvoie înapoi la Iodănești. În zadar le arăta el actele că fuseserăm în 1940–1941 refugiați în Suceava, arătându-le și certificatele de absolvire, diploma de bacalaureat pe care scria că am frecventat atât eu cât și Mircea clasa a VI-a la un liceu din Suceava. Ei nu voiau să creadă că aceste acte nu sunt falsificate” (p. 164); „Toți refugiații, de oriunde ar fi ei, rămân ancorați sufletește de pământul, credința, limba și datinile strămoșești și, de obicei, trec la cele veșnice cu același dor neîmplinit” (p. 212).

Puține sunt clipele frumoase din această „deșărare”/înstrăinare dureroasă, pe care Tațiana Guga-Vlad și le amintește cu nedisimulată bucurie, precum plimbarea cu drezina în Banat: „Înainte de a pleca la Crivina, Iolanda m-a invitat la o «plimbare» cu drezina. A fost o excursie de neuitat. Nici până atunci și nici de atunci n-am mai călătorit cu o drezină. Pentru mine a fost ca un vis, ca un basm. Drezina «zbură» cu noi când pe vârful muntelui, când în valea adâncă, pe lângă arbori înverziți și păsărele care păreau că se luau la întrecere cu zborul nostru”²⁰.

Capitolul IV, *Mărturii ale altor refugiați*, p. 204–246, prezintă, de asemenea, interes pentru tema noastră. „Amintirile celor care au trăit calvarul refugiaților – precizează aici Tațiana Guga-Vlad – întregesc paginile de istorie ale neamului

¹⁸ *Ibidem*, p. 165.

¹⁹ *Ibidem*, p. 122, 109.

²⁰ *Ibidem*, p. 161.

românesc”, oferind celor interesați și „multe învățăminte”. În aceste pagini găsim date și informații referitoare la alți câțiva refugiați, cunoscuți direct de către autoare. Iată lista acestora: – Maria Tovarnițchi, originară din Iordănești, căsătorită cu Ion Carp, grădinarul Parcului Stațiunii Balneare Vatra Dornei, supraviețuitor al masacrului de la Fântâna Alba, din 1 aprilie 1941, p. 205–206; – Maria Rohozneanu, născută în 1937 în satul Huta Veche, de lângă Crăsnioara și Ciudei, p. 206–212; – Gheorghe Poștariu, originar din comuna Ceahor-Cernăuți, refugiat în România împreună cu soția sa, Domnica, p. 212–218. Povestea acestei familii de bucovineni este cutremurătoare. Numeroasă, ca multe alte familii românești de altădată, alcătuită din opt copii, familia Poștariu din Ceahor cunoaște „calvarul jugului sovietic și al refugiului”. Drama copiilor este impresionantă. Veronica, ajutată de familia doctorului Kissinger, reușește să plece în Germania în toamna anului 1940. După internarea sa într-o tabără de repatriați, se întoarce în Bucovina în 1941. În martie 1944 se refugiază în Oltenia, de unde, în 1951, este ridicată și deportată în Bărăgan, la Urleasca-Brăila, unde stă până în 1957, apoi se stabilește la Timișoara. Elena, refugiată tot în Oltenia, este deportată în Bărăgan, la Dâlga-Călărași, unde trăiește până în 1957. Vasile cunoaște amândouă refugiile și moare la Dâlga, județul Călărași. Ion, rămas acasă, este deportat în 1946 la minele din Urali. Fuge de aici, dar este prins și deportat la minele de cărbuni din Donbas. Grigore este ridicat de Paști, în 1941, și deportat în Siberia, unde trece prin mai multe lagăre până în 1948, când se întoarce la Ceahor. Dumitru este deportat în Karelia, la muncă silnică în pădure (1946–1950). Constantin, înrolat în Armata Română, este rănit la Odessa. Pentru faptele sale de arme, este răsplătit cu mai multe decorații: Crucea României, Virtutea Militară, Crucea de Fier. Ajunge locotenent colonel, iar din 1951 cunoaște închisorile comuniste din România ca „dușman al poporului” și „criminal de război”, fiind închis la Gherla, Pitești, Jilava și Canal. Mama copiilor, Domnica Poștariu, este ridicată în 1951 și deportată în Bărăgan, având domiciliul obligatoriu în localitatea Dâlga, județul Călărași. După eliberare, exasperată de „șicanele autorităților comuniste din România, bolnavă de leucemie și roasă de dorul de casă”, se repatriază la Ceahor și, după un an, se stinge din viață. Gheorghe Poștariu, mezinul familiei, se refugiază în 1944 în Oltenia, împreună cu mama și surorile sale, iar ulterior se stabilește la Vatra Dornei.

Tatăl lor, Nicolae Poștariu, „gospodar de frunte din comuna Ceahor”, își crește copiii, două fete și șase băieți, „în spiritul credinței strămoșești și al dragostei de patrie”. Are o gospodărie frumoasă, ocupându-se și cu albinăritul. Este deportat în 1940 la minele de cărbuni din Donbas. Scăpat din deportare, în 1948, primește aprobarea de a pleca definitiv în România. În drum spre Cernăuți, de unde urma să plece în România, este însă împușcat în câmp.

Și povestea cu Ana Pauker de aici este interesantă, prin insolitul ei. Gheorghe își face serviciul militar la pompieri, într-o unitate care îl angajează după lăsarea la vatră. Dorind să-și viziteze mama și surorile la Dâlga, în Bărăgan, cere audiență la Ana Pauker. În adolescență aceasta era „activistă comunistă” în Cernăuți, unde „vindea sâmburi de bostan și avea legături cu doi țărani comuniști din Ceahor”: Chinciuc Dumitru și Pidoima Toader. Într-una din zile, venind la o ședință în Ceahor, Ana Pauker trece pe lângă casa lui Nicolae Poștariu, care scotea tocmai atunci mierea din știubeie. După obiceiul locului, gospodarul „i-a dat de pomană un fagure și un borcan de miere” acestei străine. Potrivit relatării de aici, temuta cominternistă Ana Pauker s-ar fi interesat dacă Nicolae Poștariu mai are stupi și l-a ajutat pe Gheorghe, aprobându-i cererea. Mai mult decât atât, scrie Tațiana Guga-Vlad, ar fi dispus să fie dus la gară cu mașina partidului și să i se cumpere bilet de călătorie la clasa I până la Dâlga (p. 217–218).

Interesante, pline de autenticitate, sunt și poveștilor altor refugiați: Iulian Cobeli, originar din Stăneștii de Jos, p. 218–236; Varvara Andriciuc, născută în 1934, refugiată din Berhomet, p. 236–238; Wili Herbert, german bucovinean, originar din Vatra Dornei, repatriat în Germania, în 1940, trimis pe front și prizonier la francezi, p. 240–246 („Viață de refugiat nu doresc la nimeni, pentru că oriunde ai ajunge nu vei fi decât un venetic, iar asta-i tare umilitor”²¹).

Ultimul capitol al cărții, *După un sfert de veac*, p. 246–266, cuprinde relatări emoționante privind vizita efectuată de Tațiana Guga-Vlad la Cernăuți în 1968, dar și referiri la prezența autoarei la Iordănești și Cernăuți după 1989: „În fiecare toamnă, venim din ce în ce mai mulți din «Arboroasa» noastră dorneană pentru a întări frățietatea cu românii, ajutându-i după puterile noastre cu cărți și reviste, pentru a-și păstra nealterată limba strămoșească, tradițiile, portul din străbuni și, mai presus de toate, credința, dorindu-ne să trăim mereu uniți în cuget și-n simțiri” (p. 261).

Tațiana Guga-Vlad este unul dintre modelele noastre inconfundabile, care supraviețuiește miraculos în România postbelică, răzbătând de-a lungul unor decenii de mari primejdii și rătăcirii, prin câteva trăsături definitorii, aidoma miilor de bucovineni dezrădăcinați: „cinstea, onoarea, buna înțelegere, dragostea față de aproapele și de țară”²², pentru a mărturisi generațiilor de astăzi și de mâine în numele valorilor din

²¹ *Ibidem*, p. 246. „Dincolo de vremurile grele de război și de refugiile care au lăsat amprente ce nu se vor șterge niciodată – notează Tațiana Guga-Vlad la sfârșitul capitolului –, durerile produse de permanentizarea nemiloasei granițe îi dor pe cei care au trăit în acele timpuri și pe urmașii lor, care și astăzi trăiesc într-o forțată despărțire. Iar prin ei mocnește în suferință neamul întreg (p. 246).

²² *Ibidem*, p. 185.

Bucovina Veche și ale României Profunde. Un fragment din „gândurile” sale de încheiere, din acest capitol, este o adevărată profesiune de credință și ne îndeamnă la reflecție: „Mărturiile despre refugii și viața refugiaților sunt prețioase documente de epocă, pe care e bine să le cunoască și cei care n-au gustat din urgia bolșevică și din amara prigoană comunistă. Refugiații sunt un fel de pibegi în țara lor, niște dezrădăcinați, care, ca Pasărea Phoenix, au reînviat din propria cenușă. Din munca cinstită ei și-au făcut un crez, luptând cu credință nezdruncinată în Dumnezeu și cu exemplară perseverență împotriva tuturor vicisitudinilor din calea lor, îndurând cu stoicism atât sărăcia lucie, cât și umilința ucigătoare.

Generație crescută cu lacăt la gură, [...] refugiații, păstrători ai datinilor strămoșești, buni cunoscători ai istoriei neamului românesc, se sting cu dorul neîmplinit după meleagurile înstrăinate.

Să nu fim nepăsători la durerile lumii și, mai ales, ale Țării. [...] Dacă mai vrem să dăinuim pe acest pământ străbun, să ne îngrijim de viitorul urmașilor noștri, să educăm tineretul în spiritul credinței în Dumnezeu, al cinstei și demnității, al dragostei de neam și țară: Gândurile-mi zboară / spre zare senină / către tine, Țară, / plai de bucovină. // Mă doboară dorul, / inima-mi tânjește / pentru viitorul / spicului ce crește...”²³

Fotografiile reproduse în paginile cărții sporesc forța de evocare a discursului, fiind adevărate documente ale dăinuirii românilor în această margine de țară, marcată, în repetate rânduri, de vitregiile istoriei.

Neobosită, nonagenara Tațiana Guga-Vlad își continuă seria scrierile sale, publicând recent o altă carte de interes, închinată fratelui său, refugiat bucovinean, fost deținut politic: *Din calvar la altar. In memoriam Mircea Vlad*, Cu o prefață, *Părintele Mircea Vlad (1923–1984) – un exemplu de iubire și slujire devotată a enoriașilor, de păstrare și consolidare a credinței străbune*, de prof. univ. dr. Mihai Iacobescu, Suceava, f. ed., 2014, 200 p.²⁴

²³ *Ibidem*, p. 267.

²⁴ Tațiana Guga-Vlad se bucură de apreciere în viața culturală și în viața publică din Bucovina și din regiunile învecinate. Vezi, între altele: Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, 2004, p. 463; Ion Drăgușanul, *Tațiana Vlad-Guga, „Frământări”*, în „Monitorul de Suceava”, Suceava, anul XV, nr. 220 (4511), 18 septembrie 2010; Adrian Popovici, *Tațiana Vlad-Guga – o „scriitoare a Bucovinei (...) a cărei viață a fost un adevărat calvar*, în „Crai nou, Suceava, anul XXIV, nr. 6 534, 29 aprilie 2014; Gheorghe C. Patza, *Tațiana Vlad-Guga, Fugiți de urgia bolșevică*, recenzie, în volumul *Din Bucovina. Literatură, etnografie, folclor*, Iași, Editura Pim, 2014, p. 122–125 (Volumul reprezintă „un eveniment editorial, având o triplă valoare, de document literar, istoric și etnografic”); *Fugiți de urgia bolșevică*, articol nesemnat, în „Bistrița News”. Cultură – artă, periodic online, conf. www.bistritanews.ro, accesat de noi la 15 februarie 2015.

Mesajul înalt al trăirii și al scrierilor acestei autoare din Bucovina este emoționant, încărcat de semnificații profunde și ne îndeamnă la reflecție într-o lume ce își dispută aprig, cu încrâncenare, teritorii, resurse, hotare: „În casa inimii mele / e-atâta iubire, / de-ncape o lume întreagă: / grădină de flori, / trandafiri și bujori, / prietenie. // Dușmanii ce vor / să pună zăvoare / la orice intrare, / găsi-vor la mine mereu / ferestre deschise, / cu ploaie de vise, / prin care intra-vor / prietenii calzi. // Prietenii vechi, / prietenii noi / intra-vor mereu / în casa iubirii / din sufletul meu”²⁵.

Rotică, Gavril. Pe numele său adevărat Gavril Rotariu, vede lumina zilei la 1 mai 1881, în localitatea Udești, din districtul Suceava. Este fiul lui Lazăr și al Ilincăi Rotariu, țărani. Face studii la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava și la Școala Normală de Învățători din Cernăuți, fiind absolvent al promoției 1902.

Din 1902 funcționează ca învățător la Câmpulung Moldovenesc, unde este secretar al filialei locale a Societății „Școala română”. Gavril Rotică este unul dintre liderii mișcării de regenerare a învățământului și culturii românilor din această parte a Bucovinei, militând pentru realizarea unei infrastructuri moderne: școală în limba română, bibliotecă publică, tipografie și librărie de carte. Membru activ al Societății Scriitorilor Români (din 1911), organizează în Bucovina șezători literare, la care participă cei mai importanți scriitori români ai vremii.

În 1914, la izbucnirea Primului Război Mondial, se refugiază la București, apoi la Iași, activând pentru intrarea României în război (1915–1916). Membru al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. Membru în Asociația Corpului Didactic Român din Bucovina (1909–1921) și în Adunarea Eparhială a Arhidiecezei Bucovinei. Membru în Consiliul Național Român din Bucovina (octombrie–noiembrie 1918). După Războiul de Întregire, funcționează ca profesor la Școala Normală din Cernăuți (1919–1920), apoi este deputat și senator din partea P.N.L. în Parlamentul de la București, inspector general al artelor pentru Bucovina, având contribuții la integrarea Bucovinei în sistemul administrativ și cultural românesc.

Gavril Rotică debutează publicistic, cu versuri, la Cernăuți, în „Deșteptarea”, gazetă pentru popor, semnând cu pseudonim (1901). Ulterior, colaborează la mai multe periodice ale vremii: „Junimea literară”, „Sămănătorul”, „Viața românească”, „Convorbiri literare”, „Neamul românesc”, „Luceafărul”, „Ramuri”, „Flacăra”, „Cosânzeana”, „Sburătorul”, „Revista Bucovinei”, „România nouă”, „Țara noastră”. Participă la marea culegere de folclor întreprinsă în Bucovina de Matthias

²⁵ Tațiana Guga-Vlad, *Casa inimii*, în volumul *Casa inimii*, București, Editura Gutenberg, 2012, p. 15.

Friedwagner în perioada 1905–1914. Ca publicist, își începe activitatea în 1915, publicând o suită de articole în „Naționalul”, după care publică articole în „Voința”, lucrează la Iași în redacția periodicului „România”, iar din 1918 este colaborator al gazetei „Glasul Bucovinei”, aici fiind și redactor (din 1929). Președinte al Sindicatului Ziariștilor din Bucovina.

Refugiat la București, în 1940, la invazia sovietică de la sfârșitul lunii iunie.

Gavril Rotică își publică articolele sale reprezentative în câteva broșuri greu de găsit astăzi: *Cele două Români*. Articole și impresii din zilele de suferință (București, 1919), *Bucovina care s-a dus*. Articole despre oameni, locuri și fapte (București, 1919), *Dintr-un colț al României Mari* (București, 1921), care ilustrează valorile Bucovinei, realități sociale ale timpului și îndeamnă cu însuflețire la conservarea românismului și la unitatea politică a românilor. Dintre articolele sale, de interes astăzi pentru cercetarea științifică: *În slujba gândului și sufletului românesc*. Slova. Muzica. Teatrul, în volumul Ion I. Nistor (editor), *Zece ani de la Unirea Bucovinei*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, 1928, p. 229–241; *Petre Liciu în Bucovina*, în „Calendarul «Glasul Bucovinei» pe anul 1920, p. 114–116.

Volumele sale de vresuri sunt: *Poezii* (Vălenii de Munte, 1909, cu o nouă ediție la Câmpulung Moldovenesc, în 1911); *Poezii*, Cu prefață de Sextil Pușcariu (București, 1922); *Paharul blestemat* (București, 1924).

În poeziile de până la Marele Război, Gavril Rotică este „îndatorat sămănătorismului”, fiind „un epigon” al lui Octavian Goga: „Din slava lumilor albastre, / Într-o senină dimineață, / Trezit-ai plângerile noastre / Tu, veșnic dragă cântăreață. // Vestit-ai ceasul de pornire / În larg de câmp, la sfânta muncă, / Și-n limpezi stihuri de slăvire / Ai coborât sfânta poruncă. // Dar nu știi că pe noi ne doare / Seninul stihurilor tale, / Tu cânți când semănăm sudoare /Și ce răsare-i numai jale. // Tu cânți când țărna o frământă / La noi copiii și părinții, / Dar din sudoarea noastră sfântă / Nu noi, ci alții-și scot arginții. // Robită-i primăvara noastră / Și glasul-i în văzduhuri geme, / Când te înalți cântând măiastră / Și-n urmă-ți se-mpletesc blesteme. // Prefă-ți cântarea în plânsoare / Și du-o altor zări mai bune / Și, soro-n jalnică cântare, / Robia muncii noastre-o spune” (*Ciocârliei*, în „Junimea literară”, III, nr. 6, iunie 1906, p. 109); „Plâng munții noștri și pe șesuri / Tot jalea satu-l înveșmântă. / În sfinte funduri de biserici, / Sub lespezi, țărna se frământă: // E duhul mamelor străbune, / Înlănțuit în țărna sură, / E sânge ce-ar voi să strige / Că viața unui neam se fură // Și noaptea-mbrobodit-a țara; / Nu-i nimeni cine să audă / Un glas înădușit de mamă, / A lutului prea sfântă trudă: // Pleacă-ți urechea, strănepoate! / Străbunele pe voi vă cheamă / Și geme în adânc pământul / Că noaptea nu se mai destramă. // Pleacă-ți urechea, strănepoate! / Și ascultați-le cuvântul / De mame ce născură glorii / Și ne-au făcut vestit pământul. // [...] La voi nădejile de mâine / Un neam din noapte și le-ndreaptă /

Și de la pruncii voștri, mame, / Seninul dimineții-așteaptă ! // Cuvântul vostru-i o putere / Nebiruită nici de-o lege / Și ziua visurilor noastre / Din noapte poate s-o deslege, // Uniți-vă în gând voi, mame, / Și-un gând sfințească-a voastră cale: / Copiii voștri să ne treacă / Dincol' de lacrimi și de jale!" (*Femeilor române de la noi*, în „Junimea literară”, anul III, nr. 10, octombrie 1906, p. 169)

În landschaftul bucovinean al epocii, poezia lui Gavril Rotică se distinge prin câteva trăsături definitorii: „frumusețea aspră” a copilăriei, farmecul satului și al naturii bucovinene în opoziție cu traiul oprimat și înstrăinarea neamului său, așteptând „destrămarea nopții” și „seninul dimineții” izbăvitoare, simplitatea discursului liric și grija pentru „elaborarea imagistică și prozodică”. „Militantismul național” este principala temă și în poezia lui Gavril Rotică de după război, cuprinzând „stihuri mobilizatoare”, optimiste, elaborate în perioada 1916–1917, care au darul de a solidariza și regenera conștiințele nației. Versurile din volumul *Paharul blestemat* (1924) părăsesc, însă, acest filon, evoluând spre „poezia subiectivă” și consacându-se trăilor erotice, ca „otravă” de care omul este fatalmente dependent, prezentate într-un spectru larg al stărilor contradictorii: incertitudine, neliniște, zbucium, bucurie, chin, adorație, blestem. Evoluând „de la elogiul cătunului” până la „invocarea parfumurilor și foșnetelor de mătase” și exploatarea „filonului sentimental trubaduresc”, lirica lui Gavril Rotică se „emancipează de obsesia lui Goga”, câștigând mai ales în fluiditatea expresiei, „fără a se ridica deasupra orizontului”, însă menținându-se într-o „erotică îmbibată de tandrețe”.

La Cernăuți, „Calendarul Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina pe anul 1914”, alcătuit de Ion I. Nistor, îi publică două texte: *În colț la crâșma cu trei fete*, p. 95; *La zilele de vară...*, p. 121 („S-a dus de-acum și timpul celor din urmă mure, / E toamnă pretutindeni, pe coaste, pe pădure... / E toamnă-n munți și nime nu urcă, nu coboară / Pe drumul care duce la vilele de vară. / E toamnă și la vile, și nimene nu țese / Pentru iubire mreje afară pe la mese, / Doar niște slove scrise mai mult de nerăbdare / Când se părea prea lungă frumoasa așteptare, / De-au mai rămas ici-colo pe mese ca să spu[i]e / Cui rostul le-nțelege de-o scumpă cărăru[i]e. / La marginea pădurii nu mai pășește-alene / Ispita, nu-și mai poartă mișcările viclene / Ca să înșele ochii, frumoasa prefăcută, / Să-nșele bănuiala în urma ei născută, / La marginea pădurei cu mese părăsite / Din ochi nu mai scânteie răspunsuri prigonite... / Și-n zare, când s-aprinde luceafărul de sară, / Din raze cea mai tristă la vile și-o coboară, / La vilele cu mese și cu pustii balcoane... / La vilele de vară fereștile cu obloane / Par niște ochi ce-n triste amurguri s-au închis / Să mai viseze-odată frumosul verii vis”.

Pseudonime: Gavril Rotică, Rotică-Dumbrăveanu.

Gavril Rotică, „cel mai reprezentativ poet al «Junimii literare»” de dinainte de război (Constantin Loghin), „cel mai de seamă poet bucovinean de până la 1918” (Constantin Teodorovici), „bardul Bucovinei” și al „universului domestic” (Mihail Sadoveanu), „un rural câmpulungean” căruia i-a fost dat „să exprime amorul discret, cu sfiiciuni de fecioară și ezitări de moralist” (Eugen Lovinescu), se stinge din viață la 1 iulie 1952 în București²⁶.

Trebici (Trebiș), Vladimir. Născut la 28 februarie 1916, în Horecea-Mănăstirii (Liudi Horecea), suburbie a Cernăuților. Fiul lui Atanasie, fost salariat la Mitropolia Bucovinei, și al Anei, născută Nica. Școala primară la Cernăuți (1921–1926), după care își continuă studiile la Liceul „Aron Pumnul” (1926–1933), cu bacalaureat obținut în sesiunea din iunie 1933. Studii superioare la Facultatea de Litere și Filosofie și la Facultatea de Drept de la Universitatea din Cernăuți. Licențiat în filosofie și litere (principal: istoria filosofiei; secundar: sociologia și istoria românilor), în 1938, și al Facultății de Drept de la Universitatea din Cernăuți (1939). Absolvent al Seminarului Pedagogic Universitar din Cernăuți, având specialitatea principală filosofia, iar cea secundară istoria (1938). Membru al Societății studențești „Bucovina”. Profesor la Liceul Militar „Ștefan cel Mare” din Cernăuți (1939).

Înrolat în armată și participant la operațiunile militare de pe Frontul de Răsărit, începând cu 15 august 1942. Din 1943, prizonier, timp de trei ani, la Armavir, regiunea Krasnodar din U.R.S.S. Pus în liberate la 8 noiembrie 1946.

La sfârșitul anului 1946, stabilit în București, cu domiciliu provizoriu la Institutul Central de Statistică, prin bunăvoința savantului Anton Golopenția, care îl îndeamnă să-și scrie memoriile din prizonierat. Scăpat din „laboratorul sociologic” al lagărului sovietic, tânărul bucovinean dezdărcinat intră acum într-un alt „laborator”,

²⁶ Const. Ciopraga, *Literatura română între 1900 și 1918*, Iași, Editura Junimea, 1970, p. 211–212; Emil Satco, Ioan Pînzar, *Dicționar de literatură Bucovina*, Suceava, Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, 1993, p. 196; Constantin Loghin, *Gavril Rotică*, în volumul *Istoria literaturii române din Bucovina, 1775–1918 (În legătură cu evoluția culturală și politică)*, Ediția a II-a, Cernăuți, Editura „Alexandru cel Bun”, 1996, Colecția „Bucovina literară”, p. 296–302 (retipărirea ediției din 1926); Eugen Lovinescu, *Poezia sămănătoristă în Bucovina*, în *Istoria literaturii române contemporane 1900–1937*, Chișinău, Casa de Editură Litera, 1998, p. 77–78; Lucian Predescu, *Enciclopedia României „Cugetarea”. Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, Ediție anastatică, București, Editura Saeculum I.O–Editura Vestala, 1999, p. 744 (retipărirea ediției din 1940); Grigore C. Bostan, Lora Bostan, *Pagini de literatură română Bucovina, regiunea Cernăuți, 1775–2000*, Cernăuți, Editura „Alexandru cel Bun”, 2000, p. 171–174; Emil Satco, *Antologia poezilor români din Bucovina (1775–2002)*, Iași, Editura Junimea, 2002, p. 29–31; C[onstantin] T[eodorovici], *Gavril Rotică*, în *Dicționarul general al literaturii române*, Vol. 5 (P–R), București, Editura Univers Enciclopedic, 2006, p. 704. Vezi și www.crispedia.ro.htm. Articolul biobibliografic de aici, accesat de noi la 30 ianuarie 2015.

al cărui „experiment” a durat, timp de patruzeci de ani, până în decembrie 1989, în „universul penitenciar” din România comunistă.

După război, Vladimîr Trebici este, pe rînd, șef de secție la Institutul Central de Statistică (1949–1951), redactor la revista „Probleme economice” (1951–1953), șef de secție la Institutul de Cercetări Economice al Academiei R.P.R. (1956–1958), director, consilier ministerial și director adjunct la Direcția Generală de Statistică (1958–1972). Profesor cu jumătate de normă la Facultatea de Drept a Universității București (1948–1949), la Academia de Studii Economice (1949–1951, 1953–1972) și la Institutul Politehnic din București (1958–1968). Profesor cu normă întreagă la Academia de Studii Economice, din 1972. Fondator și director al Centrului de Cercetări Demografice al Academiei Române (din 1995), instituție care astăzi îi poartă numele.

Doctor în filosofie al Facultății de Filosofie a Universității din București (13 iulie 1971) cu teza *Creșterea economică și dezvoltarea populației în Republica Socialistă România în perioada 1948–1969*.

Studii de demografie, statistică, sociologie, economie, cibernetică, istoria științei, printre care: *Metode moderne de analiză demografică* (1970); *Populația României și creșterea economică. Studii de demografie economică* (1971); *Populația României* (1974); *Demografia orașelor României* (1977); *Satul românesc și țărănimia: aspecte demografice* (1985); *Demografie și etnografie* (1986); *Genocid și demografie* (1991); *Bucovina. Populația și procesele demografice, 1775–1993* (1994). Circa 600 de lucrări (manuale, cursuri, cărți, dicționare și enciclopedii, studii și articole), publicate în România și peste hotare în perioada 1948–1998.

Membru al Asociației Sociologilor din România, al Comisiei Naționale de Demografie, al Uniunii Internaționale pentru Studiul Științific al Populației, al Asociației Europene de Demografie, al Societății Europene pentru Economia Populației. Președinte de onoare al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1990–1999), cetățean de onoare al orașului Rădăuți (27 noiembrie 1997). M.c. al Academiei Române, 13 noiembrie 1990, membru titular 10 noiembrie 1992. Discurs de recepție: *Geopolitica și demografia în România: Anton Golopenția, 1909–1951* (16 mai 1994). Academicianul Vladimir Trebici este laureat al Premiului Academiei „Ion Ionescu de la Brad” (împreună cu profesorul Mircea-Dragoș Biji) pentru monografia *Uzinele „I. C. Frimu” Sinaia* (1958). Lucrarea *Demografie și etnografie*, elaborată în colaborare cu Ion Ghinoiu, este răsplătită de Academia Română cu Premiul „Nicolae Iorga” (1986).

Membru în colegiul de redacție al periodicului „Analele Bucovinei” (din 1994), academicianul Vladimir Trebici semnează aici studii și articole: *Unirea Bucovinei cu România*, anul I, nr. 1 [ianuarie–iunie] 1994, p. 15–21; *Profesorul Vasile Grecu (1885–1972)*, anul II, nr. 1 (3), [ianuarie–iunie] 1995, p. 15–22; *Omagiu prof. Dragoș Rusu*, *ibidem*, p. 224–225; *Constantin Brătescu, profesor la Universitatea din Cernăuți*, *ibidem*, anul III, nr. 1 (5), [ianuarie–iunie] 1996, p. 13–16; *Ion Negură (1909–1985)*, *ibidem*, anul III, nr. 2 (6), [iulie–decembrie] 1996, p. 299–304; *Academicianul Radu Grigorovici la vârsta de 85 de ani*, *ibidem*, anul IV, nr. 1 (7), [ianuarie–iunie] 1997, p. 269–271; *Relațiile dintre societățile studențești române și germane de la Universitatea din Cernăuți ca model de înțelegere interetnică (1875–1938)*, *ibidem*, anul IV, nr. 2 (8), [iulie–decembrie] 1997, p. 281–286; *Radu Economu a împlinit 80 de ani*, *ibidem*, p. 525–526; *Claudiu Dombrowschi la 89 de ani*, *ibidem*, p. 527–528; *Despre demografia Bucovinei*, *ibidem*, anul IV, nr. 3 (9), 1997, p. 591–596 (număr special); *Traian Brăileanu, omul și opera*, *ibidem*, anul V, nr. 1 (10), [ianuarie–iunie] 1998, p. 13–19; *La despărțirea de Victor Săhlean*, *ibidem*, p. 227–228; *George Macrin (1911–1991)*, *ibidem*, anul V, nr. 2 (11), [iulie–decembrie] 1998, p. 245–248; *Profesorul Octavian Ștefănescu la 90 de ani*, *ibidem*, p. 469–471.

Tot în Bucovina, Vladimir Trebici publică studii și articole, la Cernăuți, în „Glasul Bucovinei” (*Sextil Pușcariu și Bucovina*, anul I, nr. 3, iulie–septembrie, 1994, p. 28–33; *Facultatea de Teologie din Cernăuți (1875–1940) și importanța sa ecumenică*, anul II, nr. 1 (5), ianuarie–martie, 1995, p. 49–54; *Diaspora bucovinenilor din București*, anul III, nr. 2 (10), aprilie–iunie, 1996, p. 10–21; *Academicianul Radu Grigorovici la 85 de ani*, anul III, nr. 4 (12), octombrie–decembrie, 1996, p. 15–19; *Despre demografia Bucovinei*, anul IV, nr. 2 (14), aprilie–iunie, 1997, p. 11–17; *Cuvânt rostit la funeraliile prof. dr. Victor Săhleanu, în ziua de 28 august 1997*, anul IV, nr. 3 (15), iulie–septembrie, 1997, p. 56–57; *Democrație – origini, evoluție, caracteristici și perspective*, comunicare susținută la Congresul al IV-lea al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, Rădăuți, 29 august 1998, anul V, nr. 3 (19), iulie–septembrie, 1998, p. 41–47) și „Septentrion”. Foaia Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, Gălănești–Rădăuți (*Bucovina. Istorie și demografie*, anul I, nr. 1, 30 iunie 1990, p. 5–8; anul I, nr. 2–3, 28 noiembrie 1990, p. 11–12; anul II, nr. 4–5, aprilie 1991, p. 16; *Bucovina în perioada interbelică: Universitatea*, anul II, nr. 6–7, 1992–1993, p. 5–7; *Traian Brăileanu (1882–1947). Omul și profesorul*, anul III, nr. 10–11, 1995, p. 1, 4–5). Interviu acordat Alexandrinei Cernov, în 1996, inaugurează un capitol nou în formatul periodicului „Glasul Bucovinei”, *Dialoguri cu bucovinenii*, oferind celor interesați date și informații biografice diverse, dar și o imagine strălucitoare a Cernăuților ca „centru de cultură, ospitalier, deschis tuturor”, într-o Bucovină ce se individualizează în atmosfera

epocii, mai ales în perioada 1875–1938, ca „spațiu cultural privilegiat”²⁷ pe aceste „străvechi meleaguri de românităte”.

De interes pentru cercetarea științifică, în general pentru istoria culturii din Bucovina, este și o altă lucrare, *Întrunirile academice „Bucovina” și „Moldova”*, elaborată în colaborare cu Dragoș Rusu. Întocmită în 1981, aceasta rămâne în manuscris timp de trei decenii, fiind tipărită în „Almanahul cultural-literar al românilor nord-bucovineni, XIX, Cernăuți–Târgu-Mureș, Societatea Culturală „Arboroasa”–Fundăția Culturală „Vasile Netea”, 2010, p. 20–60, însă fără *Glosar și Apendice*.

Spre sfârșitul vieții, în perioada 5–27 decembrie 1992, la Massagno-Lugano (Elveția), Vladimir Trebici își scrie *Însemnările din memorie*, încercând să dea curs îndemnelui lui Anton Golopenția, din 1946, care i-a cerut să-i povestească anii petrecuți pe front și în prizonierat („m-a îndemnat să-i relatez despre traiul nostru de toate zilele, despre viața culturală, raporturile dintre prizonieri și autorități, dintre diferitele naționalități”), sociologul intuind imediat „cât de utilă din punct de vedere științific era o asemenea experiență, relatată cât mai curând și mai veridic”. Aceste însemnări văd lumina tiparului postum, la Cernăuți, în paginile periodicului „Glasul Bucovinei”, după aproape două decenii de la așternerea lor pe hârtie (2010–2011).

Într-un *Argument*, academicianul bucovinean face câteva precizări interesante referitoare la acest tip de „literatură de frontieră”, neuitând mai ales de responsabilitatea menționată de Miron Costin („eu voi da sama de toate ale mele câte scriu”), într-o perioadă de recrudescență a mistificărilor și a lipsei de orice răspundere în societatea românească postcomunistă: „Până la sfârșit, îmi dau seama că voi ajunge să evoc întreaga mea viață, dar numai în măsura în care faptele, întâmplările, oamenii au relevanță socială, adică pot furniza elemente și informații istoricilor, sociologilor, psihologilor. Nu voi face literatură, îmi voi reprima efuziunile sentimentale, voi ține sub control – atât cât se poate! – nostalgia... Nefiind literare, însemnările de față nu sunt nici «documentare»: nu recurg la cărți, reviste, documente, chiar dacă le am la îndemână. Mă bizui doar pe memoria mea. De aici și titlul nepretențios *Însemnări din memorie*, care însă nu mă absolvă de răspundere. Că de cei care «băsnesc» memorialistica noastră nu a dus lipsă de la cronicari încoace”²⁸.

²⁷ *Dialoguri cu bucovinenii: acad. Vladimir Trebici – Alexandrina Cernov* [m.o. al Academiei Române], în „Glasul Bucovinei”, revistă trimestrială de istorie și cultură, Cernăuți–București, anul III, nr. 1 (9), ianuarie–martie, 1996, p. 3–9.

²⁸ Vladimir Trebici, *Argument*, în „Glasul Bucovinei”, revistă trimestrială de istorie și cultură, Cernăuți–București, anul XVII, nr. 2 (66), aprilie–iunie 2010, p. 103. Pentru bucuria lecturii și plăcerea comparației, vezi și Dimitrie Vatamaniuc, Constantin Hrehor, *Convorbiri sub scara cu îngeri*,

Însemnările din memorie ale academicianului bucovinean Vladimit Trebici, expresie a unei memorii prodigioase, reprezintă un fascinant breviar de istorie a culturii moderne și contemporane. Pentru el, lumea satelor din preajma Cernăuților, în mod special, Bucovina, în general, reprezintă, ca și copilăria și adolescența sa, „epoca cea mai luminoasă”, către care se întoarce cu dragoste și pe care o evocă atât de des. Satele din Bucovina septentrională și împrejurimile Cernăuților, încărcate de pitoresc, neamurile, părinții, frații și surorile, instituțiile satului tradițional (biserica, școala), ocupațiile oamenilor, portul, limba vorbită în Bucovina de altădată, datinile și obiceiurile, credință, mentalități, psihologie, relații interetnice și etologie umană, mari evenimente (precum războiul), incursiunile în istoria locală, între care se distinge evocarea lui Mihai Eminescu, dar și a dascălilor săi de la Cernăuți, anii de studenție, participarea sa la operațiunile militare de pe Frontul de Răsărit, prizonieratul (viața din lagăr, privită sub toate aspectele), eliberarea din captivitatea sovietică, revenirea în țară, bogata sa activitate profesională, limbajul de lemn al epocii comuniste și serviciul de cadre, puținele referiri la perioada postdecembristă fac obiectul unor valoroase „însemnări din memorie”, ivite printr-un „concurs de minuni”, cum autorul însuși mărturisește în însemnările din *Postfață*²⁹.

După evenimentele din 1989, timp de aproape un deceniu, academicianul Vladimir Trebici participă activ la viața științifică din Bucovina, contribuind prin comunicările sale, alături de academicianul Radu Grigorovici, la renașterea cercetării științifice de aici. În cadrul dezbaterii publice organizate la Suceava, în 23 martie 1991, el prezintă proiectul de elaborare a *Enciclopediei Generale a Bucovinei*, al cărui autor este. Întocmit la inițiativa Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, proiectul are în structura sa capitolele: I. Istorie; II. Pământul (1. Geografie; 2. Geologie; 3. Resurse naturale); III. Oamenii (1. Demografie generală; 2. Români; 3. Rutenii/ucraineni; 4. Germanii; 5. Evreii; 6. Polonezii; 7. Lipovenii; 8. Alte neamuri); IV. Economia (1. Agricultură; 2. Creșterea animalelor; 3. Pădurile; 4. Industria și minierul; 5. Transporturile și comunicațiile; 6. Industria casnică; 7. Alte activități economice); V. Cultura (1. Biserica Ortodoxă. Mitropolia. Fondul Religios

Cuvânt-înainte: acad. Eugen Simion, Iași, Editura Timpul, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (33), 2010.

²⁹ Vezi Alexandrina Cernov, *Vladimir Trebici sau Cernăuțiul într-o viziune plină de nostalgie*, *ibidem*, p. 91–95. Tot aici, un folositor *Curriculum vitae*, p. 96–100. Memorialistica acestui autor bucovinean se publică aici în șase părți: *Însemnări din memorie* (I), anul XVII, nr. 2 (66), aprilie–iunie 2010, p. 101–128; *Însemnări din memorie* (II), anul XVII, nr. 3 (67), iulie–septembrie 2010, p. 101–128; *Însemnări din memorie* (III), anul XVII, nr. 4 (68), octombrie–decembrie 2010, p. 114–124; *Însemnări din memorie* (IV), anul XVIII, nr. 1 (69), ianuarie–martie 2011, p. 118–147; *Însemnări din memorie* (V), anul XVIII, nr. 2 (70), aprilie–iunie 2011, p. 97–131; *Însemnări din memorie* (VI), anul XVIII, nr. 3 (71), iulie–septembrie 2011, p. 87–110.

Greco-Oriental. Învățământul teologic; 2. Celelalte confesiuni; 3. Învățământul; 4. Sănătatea publică; 5. Literatura și presa; 6. Muzica și teatrul; 7. Folclorul; 8. Alte arte; 9. Societăți culturale); VI. Administrația și viața politică (1. Administrația austriacă, 1775–1918; 2. Administrația românească, 1918–1940, 1941–1944; 3. Administrația sovietică, 1940–1941, 1944–1989; 4. Evoluția împărțirii administrative a Bucovinei; 5. Partidele politice); VII. Bucovina în lumina dreptului istoric și internațional (1. Anexarea din 1775; 2. Unirea Bucovinei cu România, 1918. Aspecte juridice și diplomatice; 3. Pactul Ribbentrop-Molotov și anexarea Bucovinei de Nord, 1940; 4. Legislația și dreptul; 5. Dreptul „obișnuielnic” în Bucovina); VIII. Structura socială și etnică a Bucovinei. Probleme speciale (1. Țăranii; 2. Răzeșii, mazilii și boierii; 3. Colonizarea și imigrările în perioada 1775–1918; 4. Emigrări din Bucovina până în 1914; 5. Colonizări, imigrări și deportări, 1940–1990; 6. Schimburi interetnice: căsătorii mixte, asimilări); IX. Sate și orașe (monografii); X. Personalități culturale și politice (monografii)³⁰.

Academicianul Vladimir Trebici se stinge din viață la 13 februarie 1999, în București³¹.

³⁰ Pentru avaturile acestui proiect, vezi între altele: D. Vatamaniuc, *Centrul de Studii „Bucovina” la un deceniu de activitate*, în „Analele Bucovinei”, anul IX, 2 (19), 2002, p. 317–326; D. Vatamaniuc, *Enciclopedia generală a Bucovinei*, în volumul *Bucovina între Occident și Orient. Studii și documente*, Prefață de acad. Ștefan Ștefănescu, București, Editura Academiei Române, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (20), 2006, p. 30–36. Procesul-verbal de la dezbaterile publice a proiectului, desfășurată la Suceava, în 23 martie 1991, este inclus de Vasile I. Schipor în documentarul *Români din Bucovina în reconstrucția societății civile*, publicat în „Analele Bucovinei”, București, anul XII, nr. 1 (23), [ianuarie–decembrie], 2005, p. 192–196 și în volumul său *Bucovina istorică. Studii și documente*, 2007, p. 586–589. Vezi și Vasile I. Schipor, „Analele Bucovinei”, *periodicul Institutului „Bucovina” al Academiei Române. Destinul unui proiect științific*, în „Analele Bucovinei”, anul XXI, nr. 2 (42), [iulie–decembrie] 2014, p. 339–341.

³¹ [I. Pânzaru, Petru Froicu], *Știința în Bucovina. Ghid biobibliografic*, vol. I, Suceava, Biblioteca Județeană, 1982, p. 164–166; Mihai Iacobescu, *Academicianul Vladimir Trebici la împlinirea vârstei de 80 de ani*, în „Codrul Cosminului”. *Analele Științifice de Istorie ale Universității „Ștefan cel Mare” Suceava*, serie nouă, nr. 2 (12), 1996, p. 753–761; Ștefan Ștefănescu, *Acad. Vladimir Trebici*, necrolog, în „Analele Bucovinei”, anul VI, nr. 1 (12), [ianuarie–iunie] 1999, p. 253–254; Vasile Ghețău, *In memoriam. Academician Vladimir Trebici (28 februarie 1916–13 februarie 1999)*, în „Revista română de sociologie”, București, serie nouă, anul X, nr. 1–2, 1999, p. 215–217; Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române, 1866–2003. Dicționar*, Ediția a III-a, revăzută și adăugită, cu un Cuvânt-înainte de academician Eugen Simion, președintele Academiei Române, București, Editura Enciclopedică–Editura Academiei Române, 2003, p. 838; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, p. 519–520; Ecaterina Țărâlungă, *Enciclopedia identității românești. Personalități*, București, Editura Litera, 2011, p. 780; Ilie Luceac, *O personalitate a unei istorii nescrise a Bucovinei: academician Vladimir Trebici*, în „Glasul Bucovinei”, anul XIX,

Crezul său de viață, mărturisit în 1996, se află în armonie cu valorile modelului cultural, în spiritul căruia s-a format: „Am muncit sistematic, cu dragoste, pe tărâmul meu... Mi-am dat silința să aplic principiile înțelegerii, toleranței, sub semnul iubirii universale, așa cum o propovăduia Sfântul Apostol Pavel. În viață, de cel mai mare ajutor mi-a fost credința, pe care nu am părăsit-o și de la a cărei învățătură nu m-am abătut”³². Din păcate, câteva dintre lucrările sale importante rămân neterminate: *Istoria populației României*, „o monografie de mari dimensiuni”, însoțită de un vocabular demografic și *Istoria Bucovinei*, pe care academicianul bucovinean o considera „o datorie de suflet, dar și o obligație morală”.

Zaharia, E. Ar. Pseudonim al lui Zaharia Macovei. Născut la 24 ianuarie 1911, în Horodnicu de Sus, districtul Rădăuți. Fiul lui Ermolai Macovei și al Aspaziei, născută Moroșanu, țărani. Face școala primară în sat, după care studiază la Liceul „Dimitrie Cantemir” din Coțmani și la Cernăuți (1923–1930). Studii universitare la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Cernăuți (1930–1935). Licența în filologie cu o teză despre viața și opera lui Gh. Bogdan-Duică. Seminarul Pedagogic Universitar condus de Leca Morariu (1935–1936).

Profesor stagiar la Fălticeni. Locuiește sporadic la București, unde audiază cursurile lui Nicolae Iorga și Mihail Dragomirescu. Studii postuniversitare de literatură comparată și lingvistică romanică în Franța, la Școala Română de la Fontenay-aux-Roses, ca bursier al statului român, și la Sorbona (1938–1941). În 1940, depune la București teza de doctorat în istorie, cu tema *La Pensée française et le problème de l'union de tous les roumains*, pe care nu o susține din cauza asasinării lui Nicolae Iorga, îndrumătorul său științific. Pentru obținerea doctoratului la Sorbona, pregătește tezele *Le Théâtre religieux français et espagnole jusqu'en 1643* și *L'Influence espagnole en Roumanie*, pe care nu le va susține însă, din cauza izbucnirii războiului. La Paris frecventează teatrul și opera, îl cunoaște pe Emil Cioran, cu care întreține relații de prietenie.

Membru al Societății Scriitorilor Bucovineni, fondată la Cernăuți, la 12 noiembrie 1938.

Întors în Bucovina, Zaharia Macovei funcționează ca profesor la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți (1941–1944), ține conferințe, precum cea despre Ciprian Porumbescu, la 6 iunie 1943, la Teatrul Național „Vasile Alecsandri”, participă

nr. 1 (73), ianuarie–martie 2012, p. 59–66; Ion Constantin, *Vladimir Trebici – savant de factură europeană, ibidem*, anul XIX, nr. 2 (74), aprilie–iunie 2012, p. 7–13; Mircea Irimescu, *Vladimir Trebici (Trebîș)*, în *op. cit.*, II, 2013, p. 601–602.

³² Vladimir Trebici, *Demografie. Excerpta et selecta. Academicianul la vârsta de 80 de ani*, București, Editura Enciclopedică, 1996. Apud www.crispedia.ro.htm. Articolul biobibliografic de aici, accesat de noi la 17 februarie 2015.

la activitățile organizate de Societatea Scriitorilor Bucovineni, colaborează la periodicele vremii: „Bucovina”, „Bucovina literară”, „Revista Bucovinei”, „Anuarul Liceului «Aron Pumnul»”.

Refugiat la revenirea sovieticilor în Bucovina, în martie 1944.

În refugiu, predă la Brașov (1944), Lugoj (1944–1946) și Oradea (1946–1964). La Oradea este director (1960–1964), apoi lector la Institutul Pedagogic. Conducător de cerc literar la Liceul „Emanuil Gojdu” și la Liceul Pedagogic, conducător de cenaclu studentesc. Pensionat în 1973. Locuiește la București, Cluj și Sibiu. Doctor Honoris Causa al Universității din Oradea (1998).

Debut publicistic, în 1927, la „Ziarul călătorilor și al științelor populare”. Colaborări la numeroase periodice, între care: „Junimea literară”, „Familia”, „Pagini literare”, „Societatea de mâine”, „Viața literară”, „Calendarul”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Bucovina literară”. În 1931, editează, împreună cu alți colegi, revista șapirografiată „Gâtița calicilor”. Redactor la „Glasul Bucovinei”, „Deșteaptă-te, creștine!”, „Pana literară” (1933), „Orion” (1933–1935), „Argonaut” (1934), „Nord” (1938).

După 1944, colaborează la „Familia”, „Gaudeamus”, „Crișana”, „Filobiblon”, „Nebănuitele trepte”, „Orizont”, „Limbă și literatură”, „Cercetări de limbă și literatură”, „Țara Crișurilor”, „Vatra”, „Colocviu”, „Pagini bucovinene”, „Floare de gând”, „Lucrări științifice”. Și după 1989 îl găsim cu diverse colaborări în paginile unor periodice: „Buciumul”, „Demiurg”, „Jurnalul literar”.

În perioada 1971–1973, redactează o publicație dactilografiată, „Dor”.

Debut editorial, în 1933, cu placheta *Rostiri tari*, publicată în colaborare cu Arcadie Cerneanu. Alte scrieri: *Afania*, cu o prefață de Vera Marian [Ghedeon Coca], Rădăuți, 1933; *Trandafirii negri*, Rădăuți, 1933; *Apoteoz*, Cernăuți, 1933; *Minois*, Rădăuți, 1934; *Trestia Barcan*, cu o prefață de George Demetru Pan, Rădăuți, 1934; *Hora holdelor*, Rădăuți, 1935; *Marathon*, București, 1936; *Acteon*, Fălticeni, 1938; *Insurgențe*, Fălticeni, 1938; *Nord*, Fălticeni, 1938; *Nerv*, București, 1940; *Sânge și crini*, Cernăuți, 1942; *Beatitudini*, Cernăuți, 1943; *Alborada (Poezii gotice)*, Ediție îngrijită de Ion Derșidan și Paul Magheru, Prefață de Mircea Zăciu, Reșița, 1998.

Autor dramatic. Piesa de teatru *Conștiința* este publicată în „Bucovina literară” (1944), iar alte șapte rămân în manuscris: *Năluca*, *Primul Mușatin*, *Matei înțeleptul*, *Viviana*, *Acul bate*, *Maura în munți*, *Acoperișul*.

Ediții și antologii: Ion Roșca, *Semne-n scuturi*, Cu o prfață de Mircea Streinul, București, 1937; *Antologie rădăuțeană*, Cu coperta și desene de Eugen Drăguțescu, precum și o prefață a editorului, Cernăuți, Colecția „Societății Scriitorilor Bucovineni”.

1943; Ioan Slavici, *Atitudini și mărturisiri*, Cu o prefață a editorului, Timișoara, 1975; Horia Bottea, *Game și pendulări*, Prefață de Geo Bogza, Postfață de Ilie Radu-Nandra, Cluj-Napoca, 1983 (în colaborare cu Ilie Radu-Nandra).

Traduceri, cu precădere poezie, din autori francezi (Baudelaire, Rimbaud, Gautier), spanioli (Federico Garcia Lorca) și ruși (Bunin). Alte traduceri: Adela Popescu, *Entre nous – le temps*, Paris (1986); *Between us – time. Între noi – timpul*, Ediție plurilingvă, Wahington DC, 1992 (în colaborare); Mihaela Bidilică-Vasilache, *Existențe–Existences*, Ediție bilingvă, Brașov, 1999.

Autor al unor studii de istorie literară și folclorică: *Nuvelele lui Ion Grămadă* (Cernăuți, 1932), *Stihuri metafore și imagini românești* (Rădăuți, 1935); *Viața și opera lui Gh. Bogdan-Duică* (Cernăuți, 1935); *Artur Gorovei* (Brașov, 1938); „*Revista nouă*”. *Indice bibliografic 1887–1895. Poezia* (Rădăuți, 1938); *Portrait de la Bucovine* (Paris, 1939); *Câteva caractere ale literaturii bucovinene* (Cernăuți, 1943); *Essai de bibliographie pour l'étude du „dor” roumain* (Cernăuți, 1943); *Opinii europene despre dor* (București, 1943); *Monografia Liceului „Emanuil Gojdu”* (Oradea, 1971). Colaborări la lucrări didactice colective. Corespondență prodigioasă.

Lucrări rămase în manuscris: *Dicționar de tipuri umane*; *Simfonia literaturii bucovinene*; *Dorul în viziunea românească*; *Istoria literaturii bihorene*; *Curs de literatură română (1848–1968)*.

Alte pseudonime: Ear, E. Arabescu, B. Bănulescu, Mălin Bucur, Dem. Codrescu, E. Frăsinel, Firu Magdalin, Radu Voichiță.

George Călinescu îl include în rândul „suprarealiștilor bucovineni” și afirmă că poetul „cultivă un mitic cețos”. Interpretări mai noi susțin că „notele personale ale scrisului lui E. Ar. Zaharia sunt mai evidente în poeziile sale cu tematică rustică, bogate în imagini și colorit peisagistic bucovinean”. Poemul *Flăcău arborosean* este ilustrativ pentru „poezia arboroseană”, fondată de gruparea „iconarilor” epocii, hrănindu-se din ethosul și mitologia națională: „Port chimir și fluier lung arborosean / Și pe Ștefan-Vodă gingaș sub veșminte. / Sângele arcașilor aspru și fierbinte / Bate-n vadul trupului prins în găietan. // Cușmă și opincă, dulci răcori de fag, / Cerbi-notând în lună setea să-și adape, / Turmele de aur, coborând spre ape / Și luceferi galbeni punte până-n prag. // Prundurile-n care viscoli viteaz / După bour roșu tânăr Crai și Molda, / Bat haiduci cu flinte cerul țării, holda, / Chivăre albastre, frații noștri brazi. // Dealuri de lumină, calde ca un sân / Și-un bădiță cântec, iele pe hotare, / Prin legende umblă Decebal călare, / Ceru-l poartă-n spate ca un stog de fân. // Vremea răscolește prafuri de uitare, / Toacă turnuri albe slujbele prin munte, / Din imperii vaste luna ca o punte / De argint se-ntinde și se culcă-n mare. // Am crescut adâncul mit arborosean /

Ca o rădăcină prin cotlon de vis / Și-n răscrucea vremii fruntea am deschis / Ca o gură nouă pe-un străvechi vulcan³³.

Din creația în versuri a acestui „longeviv de o impresionantă luciditate”, pentru care dorul este „tristețea metafizică a românilor”, mai transcriem un text, *Rugăciune*, sugestiv, în opinia noastră, pentru „splendida resurrecție literară a Bucovinei” din anii ’30–’40 ai veacului trecut: „Doamne, mult m-ai iubit că m-ai făcut om / Și nu fir de iarbă, gânganie sau pom. / (E drept că de-aș fi fost nuanțe, munte, apă, / Aș fi simțit din mine natura cum s-adapă). // Îți mulțumesc că mi-ai dăruit / O mie de simțuri să simt ce nimeni n-a simțit / Și, înainte de a trece în marele neant, / Să mă exprim impudic, suav și elegant; // Să văd frumuseți care spintecă ochii, / Să gust melodii prin nouri de rochii, / Să gust cu porii, cu fruntea, cu firea / Parfumul în care dansezi nemărginirea. // Pentru toate mă-nchin, îți mulțumesc / Că mi-ai dăruit un fantastic poesc, / Că mi-ai pus pe suflet sigiliu / Identic cu lumina poetului Virgiliu; // Pentru harul minții, pentru anii / Ce i-ai cheltuit cu mine ca banii, / Pentru norocul nevisat, dar avut, / Pentru fiecare prieten, fiecare sărut, // Pentru bucuriile mamei care sta ca o sfântă / Simfonia de holde s-audă cum cântă, / Pentru liniștea pură de giulgiu ceresc / În care mă culc, visez, mă trezesc... // Acum să nu faci din mine surcele, / Să nu mă duci în mlaștini să-și spele / Ploile putrede pletele abia, / Ci lutul în palme încă o dată îl ia, // Frământă-l cu grijă, să-i dai un contur / Mai viu ca oglinda, ca roua de pur, / Plămădindu-mi ființa cu-aluaturi de soare / Într-o formă perfectă a tot nepieritoare³⁴.”

Scriitorul bucovinean E. Ar. Zaharia se stinge din viață la 22 ianuarie 2005 în Sibiu³⁵.

Postum, acasă, creația sa poetică este adunată în două volume: E. Ar. Zaharia, *Antologia poeziei antume*, Ediție îngrijită de Emil Ianuș, Horodnicu de Jos, Editura

³³ Vezi la Grigore C. Bostan, Lora Bostan, *Pagini de literatură română Bucovina, regiunea Cernăuți 1775–2000*, Compendiu și antologie, Cernăuți, Editura „Alexandru cel Bun”, Colecția „Bucovina literară”, 2000, p. 342.

³⁴ E. Ar. Zaharia, *Antologie rădăuțeană*, Cu coperta de Eugen Drăguțescu, Cernăuți, Colecția „Societății Scriitorilor Bucovineni”, 1943, p. 59.

³⁵ Vezi, între altele, și: Adrian-Dinu Rachieru, *Fiul risipitor: E. Ar. Zaharia*, în volumul *Poeți din Bucovina*, Selecție, studiu introductiv și profiluri critice, Timișoara, Editura „Helicon”, 1996, p. 530–532; Ion Popescu-Sireteanu, *Scriitorul Zaharia Macovei*, în „Septentrion». Foaia Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina”, Rădăuți, anul XIII–XIV, nr. 19–20, 2002–2003, p. 17; Ion Popescu-Sireteanu, *Scriitorul Zaharia Macovei/E. Ar. Zaharia*, în volumul *Bucovina. Oameni și cărți*, Timișoara, Editura „Augusta”–Artpress, 2005, p. 275–282; Dan Mănuță, *Zaharia, E.Ar.*, în Eugen Simion (coordonator general), *Dicționarul general al literaturii române*, vol. VII (Ț–Z), București, Editura „Univers Enciclopedic”, 2009, p. 472–473. Vezi și www.crispedia.ro.htm. Articolul biobibliografic de aici, accesat de noi la 15 ianuarie 2015.

„Ion Prelipcean”, 2012, 276 p.; E. Ar. Zaharia, *Antologia poeziei postume*, Ediție îngrijită de Emil Ianuș, Horodnicu de Jos, Editura „Ion Prelipcean”, 2014, 222 p.